

ANMELDELSER

JOHN CLELAND & BENOIT FERRY (red.): Sexual Behavior and AIDS in the Developing World. World Health Organisation. London: Taylor & Francis 1995. 242 sider. ISBN 0-74840-34-42, pris £14.95.

„Denne bog vil være en essentiel ressource for en lang række læsere, som arbejder inden for sundhedsoplysning, antropologi...“. Således lyder de lokkende ord på bagsiden af denne bog om seksuel adfærd og viden om hiv/aids i den 3. verden. Den er skrevet af en demograf, en epidemiolog samt en række ressourcepersoner knyttet til WHO's globale aids-program (GPA). I 1989-1991 iværksatte denne forskningsenhed en række spørgeskemaundersøgelser om aids-relateret viden og seksuel adfærd i 16 forskellige lande i den 3. verden. Man udviklede to redskaber til formålet. Det første var en videreudvikling af de tidligere anvendte spørgeskemaer til undersøgelser af viden, holdninger og adfærd vedrørende sundhedsforhold. „Forestillinger“ (beliefs) blev tilføjet for at tilpasse redskabet til forskellige kulturelle forhold. Det andet redskab gjaldt samlivsforhold (partner relations) til nærmere undersøgelse af seksuel adfærd. Spørgeskemaerne udfyldes ved interviews, der begynder med en række demografiske spørgsmål om informanternes baggrund, dels til brug for analysen, dels for at skabe „rapport“ (tillid). Dernæst følger en række spørgsmål om viden, holdninger, forestillinger og adfærd vedrørende hiv/aids. Samlivsundersøgelsen spørger indgående til seksuel adfærd: første seksuelle oplevelse (alder, kendskab til partner, senere relation til partner) og adfærd gennem henholdsvis de sidste 12 måneder og 4 uger: antal ikke-regulære partnere, holdning til hvorvidt ægtefællen/samleveren har ikke-regulære partnere og hyppigheden af sex mod betaling eller andre goder (s. 14). Og til alt dette beregnes 45 minutter til hvert interview!

Undersøgelsens formål er angiveligt at supplere den biomedicinske viden om hiv/aids med viden om seksuel adfærd i et tvær-

kulturelt perspektiv (s. 1). Resultaterne skal danne en database for at give overblik over forskellige målgruppers behov for aids-relateret oplysning og uddannelse (s. 10). Database antages at blive brugt til udarbejdelse af samt monitorering og evaluering af indsatser mod hiv/aids i den 3. verden (s. 7). Et væsentligt bidrag fra undersøgelsen menes at være den *præcise* kortlægning af en lavere forekomst af partnerskift i Afrika end tidligere antaget, det lave niveau for brug af kondom samt betydelige „fejlagtige forestillinger“ om hiv-smitte. Bogen konkluderer, at fremtidige studier må fokusere på „den seksuelle adfærd i sig selv og dens sociale og økonomiske determinanter“ (s. 228).

Størstedelen af aids-forskningen i den 3. verden har siden slutningen af 1980'erne været baseret på videns-, holdnings- og adfærdsstudier, og det er derfor ikke nogen ny metode, vi bliver præsenteret for i bogen. Metoden har mødt megen kritik i de senere år, hvilket bl.a. kan mærkes på, at forfatterne bruger megen tid på metode-overvejelser og specielt vurderinger af grænsen for, hvad man kan udlede af resultaterne. „De sociale omgivelser og kontekstuelle faktorer såsom de politiske, sociale og økonomiske determinanter for risikoadfærd ... [samt interaktionen] mellem individuelle og kontekstuelle faktorer“ (s. 227) bliver nævnt som områder uden for de beskrevne undersøgelsesredskabers rækkevidde. Det samme gælder indsigt i motivationer for adfærd, intensiteten af følelser, adfærdsændringer og betydningen af sociale udvekslinger og seksuelle netværk (s. 223). På den baggrund konkluderes det, at udviklingen af succesfulde forebyggelsesstrategier kræver „udviklingen af metodologisk og paradigmatisk triangulation af forskningstilgange og metoder ved at blande kvantitative og kvalitative studier“ (ibid.). Det kan man jo kun være enig i. Netop de nævnte områder er jo specielt interessante fra et antropologisk synspunkt!

På trods af bogens metodologiske grundighed, som er et positivt fremskridt i forhold

til tidligere publikationer om emnet, må man fra en antropologisk betragtning være skeptisk over for, hvad forfatterne mener, de kvantitative instrumenter kan bruges til. Dette gælder hele det centrale tema for bogen: at det overhovedet skulle være muligt med disse metoder at anslå hyppigheden af visse klart specificerede former for adfærd såsom „samleje uden for ægteskabet“ eller „kondombrug“ (s. 223). Metodediskussionerne i bogens kapitel 2 og 4 peger da også på væsentlige problemer, som f.eks. de forskellige betydninger, der kan tillægges de begreber, der bruges i spørgeskemaerne (s. 24-24) Men man mener ikke, at det miskrediterer undersøgelserne som helhed (s. 27, 227): sådanne problemer kan en række kvalitets- og validitetstests afbøde. To af disse tests gælder „intern konsistens“: hvorvidt svar på forskellige spørgsmål korrelerer, og hvorvidt der er konsistens mellem kvinders og mænds udsagn (s. 29).

Sådanne spørgsmål, som for antropologer er af central betydning, også teoretisk, reduceres her til et *metodologisk* problem. Konsistente udsagn om seksuel adfærd kan imidlertid være udtryk for en konsistent *kulturel repræsentation* af seksuel adfærd eller udtryk for en repræsentation af maskulinitet og femininitet. Sidstnævnte kunne f. eks. forklare, hvorfor mænd rapporterer højere seksuel aktivitet end kvinder – en diskrepans forfatterne finder svært at forstå. Undersøgelserne og analysen bygger altså på en positivistisk tilgang: at menneskers seksuelle adfærd kan indfanges, bare man har de rigtige instrumenter. Men problemet er også et andet: overhovedet fokuseringen på seksuel adfærd.

Forfatterne roser WHO/GAP-programmet for på et tidligt tidspunkt i den globale aids-epidemi at fokusere på seksuel *adfærd* i den generelle befolkning – i stedet for på risikogrupperne alene, hvilket tidligere prægede aids-programmerne. Konklusionen på bogens mest centrale kapitel om seksuel adfærd er (s. 121-23), at de demografiske faktorer, der spiller mest ind på seksuel adfærd, er alder og køn, samt at kontrol over kvinder før og efter ægteskabet er sammenhængende og vigtige determinanter. Denne betragtning er indlysende fra en antropologisk synsvinkel – ja, vel nærmest det sted hvorfra antropologisk indsigt *begynder*. Desværre tager forfatterne ikke selv konsekvensen af deres konklusioner om, at kønsrelationerne samt placeringen af hiv/aids i den sociale og kulturelle kontekst, snarere end sek-

suel adfærd i sig selv, er centrale for forståelsen af udbredelsen af hiv og aids. Forfatterne forsvarer sig med, at antallet af ikke-regulære seksuelle relationer *potentielt* har en vigtig betydning for udbredelsen af hiv (s. 209). Forklaringen på denne fastholden kan måske findes i udtalelsen om, at de „præcise“ data om antal partnere pr. år er uundværlige for udarbejdelsen af matematiske projektioner af epidemien (s. 211). Man kan få den mistanke, at globale spørgeskemaundersøgelser om seksuel adfærd måske mere er vigtige som redskab til mobilisering af politisk goodwill og dermed ressourcer til WHO/GPA-programmet end et bidrag til udarbejdelsen af bedre aids-interventioner. Samtidig falder man tilbage til risikogruppe-tilgangen, når man kritiserer undersøgelserne for ikke at skelne mellem kontakt til prostituerede og andre (s. 224).

Det skal understreges, at problemet ikke er den kvantitative tilgang i sig selv, men den primære og ofte isolerede fokusering på seksuel adfærd. Det må sætte spørgsmålstegn ved, i hvilken grad undersøgelser som de beskrevne overhovedet kan siges at *supplere* kvalitative tilgange.

Et sidste problem er de patroniserende og etnocentriske holdninger, der præger bogen. I konklusionen foreslår man, at aids-programmer må styrke målgruppens erkendelse af sammenhængen mellem adfærd og risiko, således at de får mere „realistiske opfattelser“ (s. 219). Derudover anvendes vestlig biomedicinsk viden om aids som målestok for hvorvidt folk i den 3. verden har den „rette“ viden eller ej. Den logiske konklusion bliver, at aids-programmer må gøre en større indsats mod disse „falske“ opfattelser (s. 218). Tilgangen reflekterer et alvorligt problem i meget kvantitativ (og anden) aids-forskning: at man fejlagtigt tror, at hiv/aids er den eneste eller væsentligste risiko i menneskers liv, og når målgrupper ikke er enige, har de en „fejlopfattelse“. Dermed negligerer man menneskelivets kompleksitet og den økonomiske nød mange mennesker står over for. Sådanne holdninger vil kun bidrage til den overlegne og uvelkomne måde mange aids-budskaber bliver formidlet på. Derudover er man ikke opmærksom på, at folks „fejlagtige overbevisninger“ (af antropologer kaldet kulturelle verdensbilleder) kan eksistere *samtidig* med at de samme mennesker i hverdagslivet aktivt søger og kan have held med at beskytte sig mod hiv/aids. Faktisk kan andet end biomedicinsk „korrekt“ vi-

den bruges i indsatsen mod udbredelsen af hiv og i omsorgen for de smittede. Samtidig er opfattelsen af, at et sæt „forestillinger“ kan vise kulturel variation, udtryk for et statisk og forældet kulturbegreb, som ikke kan indfange kulturel kompleksitet og forandring. At undersøgelserne tilmed primært er foregået i byområder, og at man ikke tager højde for variation inden for landene, understreger, at undersøgelsen ikke bidrager med et komparativt tværkulturelt studie, sådan som vi blev stillet i udsigt (s. 1).

Som nævnt anser forfatterne denne bog som uundværlig for antropologer. Uundværlig vil jeg ikke kalde den, men måske nyttig for antropologer som har brug for at få indsigt i de *forestillinger*, der præger megen aids-forskning og politik. De beskrevne spørgeskemaer finder stadig bred anvendelse i den 3. verden. Bogens metode-diskussioner vedrørende disse undersøgelser vil i den sammenhæng være specielt relevante. Selve resultaterne skal man være varsomme over for, om ikke andet så fordi undersøgelserne nu er 8-9 år gamle, og de fleste områder har været igennem massive aids-kampagner siden da.

*Kristina Wimberley
cand.scient.anth.
København*

HERBERT DANIEL & RICHARD PARKER (red.): Sexuality, Politics and AIDS in Brazil – In Another World? London & Washington DC: The Falmer Press 1993. Social Aspects of AIDS Series. 168 sider. ISBN 0-75070-136-6, paperback, pris £11.95.

Ifølge de gængse opfattelser findes der to almindelige smitemønstre for aids. I de rige lande er fortrinsvis homoseksuelle mænd, men også stiknarkomaner og prostituerede ramt af hiv, mens lige mange mænd og kvinder i de fattige lande bliver smittet. I Brasilien spredes hiv efter sigende blandt velstillede homoseksuelle mænd trods landets armod.

At dette billede er for grovkornet, viser artikelsamlingen „Sexuality, Politics and AIDS in Brazil“, skrevet af en amerikansk antropolog og en brasiliansk skribent. Sidstnævnte, H. Daniel, var selv homoseksuel og døde af aids i 1992, hvilket har betydning for

bogen. Den er opdelt i tre dele. Første del indeholder artikler om den sociale konstruktion af aids i Brasilien, skrevet af begge forfattere, anden del omhandler den seksuelle kultur i Brasilien som set af antropologen, R. Parker, og tredje del er en række essays af H. Daniel om det at leve med aids.

Betegnelsen for første del antyder den analytiske vinkel: Aids er ikke blot en sygdom, det er snarere en socio-kulturel konstruktion, defineret og forhandlet af forskellige magtfulde grupper i landet. Således er epidemien i Brasilien vedvarende blevet fremført som en sygdom der kun rammer „rige bøsser“, som har medbragt hiv fra USA til Rio og São Paulo. Medier, politikere og epidemiologer ignorerer det stigende antal af fattige og heteroseksuelle brasilianere, der også rammes af hiv. Resultatet af denne fejlagtige repræsentation af aids er stigmatisering af hiv-positive og af homoseksuelle, og endvidere at tilstrækkeligt brede aids-forebyggelseskampagner ikke er blevet iværksat. Forfatterne argumenterer overbevisende for at „the reality of the epidemic is the reality of Brazilian society as a whole“.

Herved menes, at aids ikke kan anskues uden for sin historiske kontekst. Således mener forfatterne, at en del af den relativt høje hiv-frekvens kan spores til blodtransfusioner, i et land hvor det at give blod ikke er kontrolleret velgørehed, men en vital indkomst for fattige, i en industri ledet af private interesser. At det stigende antal narkomaner hænger nøje sammen med USA's narkopolitik i regionen. At sundhedssystemets manglende evne til at imødegå aids hænger sammen med, at epidemien fremkom på samme tid som den værste økonomiske krise i landets historie. At „det civile samfund“ ikke har kunnet reagere tilstrækkeligt på aids-krisen pga. den politiske usikkerhed i kølvandet på årtiers diktatur. Og endelig at fokuseringen på „bøsser“ afspejler forskeres og politikeres fordomsfulde og forsimplede opfattelse af homoseksualiteten i Brasilien. Hvilket leder os hen til afsnittet om brasiliansk „sex-kultur“.

I nærværende tidsskrift advares i flere artikler mod en ukritisk brug af begrebet „kultur“ til at beskrive et folks seksualitet og den deraf afledte modstand mod at forebygge aids. Ikke desto mindre betegner Parker den brasilianske seksualitet som en „kulturel grammatik“. I denne grammatik findes et kontinuum mellem modpolerne aktiv/maskulin vs. pas-